

Nemzetközi mesterképzés a digitális könyvtárakról

Az oslói (<http://www.hio.no/>) főiskola, a tallinni (<http://www.tlu.ee/>) és a párizsi egyetem (<http://www.unipr.it/>) *Digitális könyvtárak* címmel nemzetközi mesterképzést indított 2007 őszi félévében az Európai Unió Erasmus Mundus programjának keretében. A képzés első félévén vehettem részt ösztöndíjjal, három hónapon át 2007 szeptemberétől novemberig. A norvég és a magyar állam közötti kulturális megegyezés értelmében az oslói székhelyű Kutatási Tanács (Forskningsrådet (<http://www.forskningsradet.no>)) és a Magyar Ösztöndíj Bizottság (<http://www.scholarship.hu>) együttműködésében évente 15 hazai kutató részesülhet egytől tíz hónapig terjedő ösztöndíjban a skandináv országban. A kutatásom első számú célja volt, hogy szemantikus web és web 2.0 alkalmazásokat vizsgáljak norvég könyvtárakban, de – köszönhetően a fogadóintézmény tanárának, Ragnar Audunsonnak – az ösztöndíjas időszak alatt látogathattam a digitális könyvtári mesterképzés óráit is.

Az egységesülő európai felsőoktatás mintaprojektjének is tekinthető a program, hiszen különböző háttérrel, különböző intézmények BA szintű képzéseivel a zsebükben pályázhattak felvételre a diákok a világ bármelyik országából. Mivel a képzés nyelve angol, felvételi követelmény volt a könyvtáros vagy kapcsolódó területen szerzett BA végzettségen túl az angol nyelv magas szintű ismerete. A pályázáshoz szükség volt felhasználói szintű számítógépes ismeretekre. A képzés megkezdése előtt ezt a tartalomkezelés szempontjából alapvető, a hallgatóktól jelentkezés időpontjában mégsem elvárható ismereteket nyújtó XML-tanfolyammal egészítettek ki, amelyre egy néhány napos nyári kurzus formájában került sor.

A nemzetközi mesterképzés keretében öt kontinens 17 különböző országából vesznek részt diákok. A program rendkívül költséges, ugyanis a lakhatás, utazás, tandíj költségei a résztvevőket terhelik, de a nem európai uniós országokból érkező hallgatók meglehetősen magas ösztöndíjat (21 000 euró/év) kapnak az Erasmus Mundus program jóvoltából. Mivel ez az ösztöndíj konstrukció európai hallgatóknak nem igényelhető, anyagi értelemben éppen a más kontinensekről érkező diákok kerülnek előnybe. Ennek következménye, hogy a három európai felsőoktatási intézmény által meghirdetett programra csak egy európai uniós tagállamból érkező hallgató jelentkezett (Olaszországból), illetve egy fő Koszovóból. Az évfolyamban minden kontinens képviseltette magát: ketten jöttek Kanadából, egy fő Ausztráliából, egy fő Dél-Amerikából. Hatan jöttek Afrikából (Etiópia, Tanzánia, Ghána, Kenya, Dél-Afrika), és heten Ázsiából (India, Indonézia, Irán, Kirgizisztán, Laosz, Thaiföld és Maldív-szigetek).

A három félévben a helyszín a három résztvevő felsőoktatási intézmény (Oslo, Tallinn, Párma), míg a negyedik félévben a diákok az általuk választott városban, intézményben és oktatónál írhatják meg a szakdolgozatukat. A képzés így – a

hallgatók vegyes összetétele ellenére – ízig-vérig európai; az öreg kontinens három különböző mentalitású országába kell beilleszkedniük a diákoknak. Észtország egy volt szocialista ország, egykori szovjet tagállam, Norvégia a hűvös észak, Olaszország a mediterrán dél. A sokszínűség és a folyamatos beilleszkedési kényszer eredményeképpen a kultúrák közötti párbeszéd napi szintű megélése talán sokkal erősebb nyomot hagy a hallgatókban, mint maga a képzés tananyaga.

A program tananyaga

A program a digitális könyvtárak munkaerőigényének megfelelő szakembereket kíván képezni. A képzés hármas célt tűzött ki:

- digitális könyvtári kutatások, alkalmazások és legjobb gyakorlatok legújabb eredményeinek megismerésével ezen a területen releváns ismeretek átadása;
- releváns módszerek és elemző megközelítésekkel végzett digitális könyvtárakról szóló egyéni kutatások útján fejleszteni a kutatói készségeket;
- az információs szakemberek információs társadalomban betöltött szerepének, arra gyakorolt hatásának megértése.

A program során a szakdolgozaton kívül (amely önmagában 30 kreditpontot ér) hat modult kell teljesíteniük a hallgatóknak (egyenként 15-15 kreditpontért). Félévenként két-két modult teljesítenek a diákok, a legutolsó félév teljes egészében a szakdolgozatuk megírására fordíthatják.

A képzés szerkezete

Félév	Helyszín	Modul megnevezése	Kreditpontok
2007/2008 őszi	Oslói Főiskola	Kutatásmódszertan és tudományelmélet	15
		Digitális dokumentumok	15
2007/2008 tavaszi	Tallinni Egyetem	Információ- és tudásmenedzsment	15
		Humán erőforrás-menedzsment	15
2008/2009 tavaszi	Pármnai Egyetem	Hozzáférés a digitális könyvtárakhoz	15
		Digitális könyvtárak használói és használata – minőségi és mennyiségi értékelés	15
2008/2009 őszi	Szabadon választott	Szakdolgozat	30
			120

A képzés során két alkalommal van egyhetes nyári kurzus. Először az oslói félév megkezdése előtt. Ennek a célja részben az ismerkedés, részben pedig a tartalomkezelés szempontjából nélkülözhetetlen XML-ismeretek megszerzése. Mivel az ösztöndíjam csak három hónapra szólt, sem az XML-kurzuson, sem pedig a vizsgákon nem vettem részt.

A félévben a két modul a gyakorlatban két tárgyat jelentett. A *Kutatásmódszertan és tudományelmélet* tantárgy célja, hogy a hallgatók képesek legyenek tudományos eredményeket értékelni és önállóan kutatást végezni. Először a könyvtár-

és információtudomány szempontjából releváns tudományelméleti paradigmákat vették sorra. Ezt követően a kutatás gyakorlatát, a különböző módszereket ismerték meg az előadásokon. Mivel nincs élesen elhatárolva egymástól az előadás és a szeminárium mint oktatási forma, mindkét tárgyból volt gyakorlati feladat és vizsga is. A diákok a kutatás-módszertani ismereteiket gyakorlatban egy-egy kutatási javaslat megírásával és bemutatásával bizonyították. Mindenki választhatott egy számára szimpatikus digitális könyvtári témát, amelyről le kellett írnia, hogy miként kutatná. Hogyan tenné fel a kutatási kérdést, majd milyen elméleti keretek között, milyen gyakorlati módszert követve, milyen – digitális könyvtári szempontból fontos – témáról gyűjtene adatokat, és hogyan készítené el a tanulmányt? Nem kellett tehát egy teljes kutatást elvégezni, elég volt néhány oldalban összefoglalni, hogy mit és miért tenne a hallgató, amelyhez azonban tisztában kellett lennie az adott téma szakirodalmával ugyanúgy, mint a kutatómódszertannal és a tudomány elméleti kereteivel. A kutatási javaslatokat mindenki egyenként leadta írásban, majd egy „minikonferencia” formájában a hallgatók bemutatták a javaslataikat a félév vége felé közeledve egy powerpoint prezentáció formájában. Itt egymástól is tudtak kérdezni, megbeszélhették egymás javaslatait – tét nélkül. Értékelést a kutatási javaslat végső formájára és a vizsgára kapták ebből a tárgyból. (Kutatómódszertanból nem kaptak érdemjegyeket, hanem csak „megfelelt” és „nem felelt meg” értékelést.)

A másik tárgy (*Digitális dokumentumok*) célja, hogy a diákok a kurzus végére képesek legyenek digitális tartalmak előállítására, szervezésére, elméleti és gyakorlati ismeretekre tegyenek szert a dokumentumok elektronikus környezetben való kezeléséről. A kurzus egyik felében tématerképekről volt szó, a másik felében a digitális könyvtárak fogalma, a webes műfajok, a felhasználó által generált web (web 2.0), tudásszervezési rendszerek (tezauruszok, ontológiák, folkszonómiák), a szemantikus web, metaadat sémák, és a digitalizálás jogi aspektusai jelentek meg. A listából látható, hogy mindenből a legújabb, legidősebb ismereteket tanítják.

Érdekes külön szólni a tématerképekről. A főiskola az oslói székhelyű *Ontopia* cég alapítóját kérte fel, hogy a *Digitális dokumentumok* kurzus 40 százalékában (öt alkalom) tanítsa meg a hallgatókat tématerképeket szerkeszteni. Az együttműködés érdekes példát adott arra vonatkozólag, miként lehet egy profitorientált közép vállalkozás és a könyvtárosképzés céljait összhangba hozni, és kölcsönösen egymás hasznára tevékenykedni. Az *Ontopia* jelenlegi tulajdonosa, a *Bouvet* több formában is segítette a külföldi diákokat a tématerkép technológia elsajátításában. A hallgatók érdeklődését folyamatosan próbálták fenntartani. A második tématerkép órát követően az egész évfolyam a cég vendége volt egy vacsorára, ahol megismerkedhettünk a helyi (szintén a *Bouvet* által szponzorált) tématerkép használói kör tagjaival. Később – regisztrációt követően – ingyenesen bemehettünk azokra a tématerkép workshopokra, amelyeket ugyancsak a *Bouvet* szervezett cégeknek – komoly összegek fejében. A diákok projekt munka keretében készített tématerképeit a félév végén a cég elérhetővé tette a honlapján. Mindez miért érte meg nekik? Egyrészt a tématerképek iránti érdeklődés fenntartásával a néhány éven belül döntési pozíciókba kerülő diákok a technológia utáni keresletet generálhatnak, ami közvetetten, de sokszorosan megtérülhet. Másrészt a diákok projekt munkái újabb példák a tématerképek felhasználási lehetőségeire, amelyek a honlapon elérhetővé téve újabb és újabb bizonyossággal szolgálnak arra, hogy a

technológia nagyon sok tárgyban, kontextusban működőképes. Ráadásul a későbbi szakemberszükségletet is fedezhetik a tématerkép technológiában jártasságot szerző könyvtároshallgatókkal.

A *Digitális dokumentumok* kurzus végén a hallgatók érdemjegyet kapnak. Az értékelés a december elején megtartott háromórás (!) írásbeli vizsga és a projektmunka keretében készített tématerképek alapján történik. A tématerképek 40, a vizsga eredménye 60 százalékot jelentett a végső érdemjegyben. Ez utóbbi ilyen hangsúlyos szerepeltetésének oka az, hogy a projektmunka során nemcsak az adott technológiában való jártasságra volt szükség, hanem az ontológiaszerkesztés, a szemantikus web alapfogalmainak, működési mechanizmusának ismeretére is. A hallgatói projektek során nagyon hatékony együttműködésre volt szükség, ami egy ilyen multikulturális közegben nem is volt annyira egyszerű. A tématerkép ontológiájának megalkotásakor, a fogalmi hierarchiák elkészítésében nagyon élesen előjöttek a kulturális különbségek. A projekt munkák eredményeit a másik tárgyhoz hasonlóan egy „minikonferencia” formájában mutatták be a hallgatók egymásnak. Ehhez powerpoint-prezentációt kellett készíteni, majd – a félév végén – egy 3–5 oldal terjedelmű zárójelentést is mellékeltek a leadott tématerképekhez.

Bár az angol nyelv magas szintű ismerete alapkövetelmény volt a jelentkezőktől, természetesen érezhető volt a különbség az angol és a nem angol anyanyelvűek között. A tanárok igyekeztek ezt figyelembe venni, és a két vizsgára összesen mindössze 6-8 könyv és 30-40 cikk volt feladva kötelező olvasmányként, ami – az év közben való folyamatos olvasással, tanulással – teljesíthetőnek bizonyult a nem angol anyanyelvűek számára is.

Az óralátogatás egyik szakmai tárgyából sem volt kötelező, viszont elvárták, hogy a hallgatók óráról-órára készüljenek. Ennek érdekében a projekt munkában két-három hetente voltak határidők, amikor a munka egy-egy fázisát be kellett fejezni. A projekt állásáról rendszeresen be is számoltak a csoportok a teljes évfolyam előtt. A folyamatos teljesítménykényszer hatására kialakult az egészséges versenyszellem a három-öt fős csoportok között. Nem volt jellemző, hogy valakik nem készülnek el időre a feladatokkal, vagy nem megfelelő minőséget produkálnak.

A tanárok nemcsak a fogadóidejüket töltik a főiskolán, hanem egész idő alatt bent vannak az irodájukban és ott kutatnak, dolgoznak. Többnyire bárkit el lehet érni munkaidőben, ami nagyon megkönnyíti a kapcsolattartást a tanárok és a diákok között. Az oktatók jellemzően meglehetősen közvetlenek, gyakran együtt maradnak a diákokkal órák után is: vacsorázni, sörözni a nap végén. A nemzetközi mesterképzés indulásakor, 2007 őszén csak az Oslói Főiskola tanárai és az általuk felkért vendégelőadók voltak a tanárok, ami várhatóan a jövőben változni fog. Nem európai kutatóknak, oktatóknak rendelkezésre áll egy ösztöndíj, amivel vendégoktatói státuszra lehet pályázni. A pályázás feltétele – a megfelelő szakmai, oktatói múlt mellett – hogy a pályázó nem lehet európai állampolgár, és olyan személy, aki az elmúlt öt esztendő alatt huzamosabb ideig az Európai Unió valamelyik tagállamában tartózkodott, ott fejtette ki tudományos tevékenységét. A cél egyértelmű: lehetőséget teremteni az Európán kívüli országok polgárainak a tanulásra, tudományos, oktatói karrier építésére könyvtár tudományi területen.

A főiskola épületeiben elérhető infrastruktúrához (adatbázisok, számítógépek, nyomtatók, kézikönyvtári állomány, fénymásológép) a hallgatók egész nap hozzáférhetnek. A diákigazolvány és egy négyjegyű kód segítségével nyithatók az

ajtók, így munkaidőn túl is akármeddig bent lehet maradni a főiskolán tanulni. A fénymásolásért fizetni kell, de a nyomtatás hallgatónként 200 oldalig ingyen van félévente. A könyvtári beíratkozás is ingyenes.

Diákélet, szórakozás

Mivel magas színvonalú munkát csak nyugodt körülmények között lehet végezni, érdemes szólni a tanulás háttéréről, a diákéletről, a szórakozási, sportolási lehetőségekről is. A nemzetközi mesterképzésben a hallgatónak hazai összehasonlításban nagyon sok szabadidejük van. Mindkét tárgyból hetente egyszer volt előadás, egy-egy alkalom háromszor 45 percig tartott. A diákok közül többen elhatározták, hogy tanulnak norvégul is. Nekik ez további kétszer 45 perces elfoglaltságot jelentett. Összességében tehát a heti öt munkanapból két-három nap teljesen szabad volt a számukra, amikor be is kellett menni a főiskolára. Ezekon a napokon sem kellett fél napnál többet ott tölteni. A magas ösztöndíjak miatt munkavállalásra senki nem kényszerült, a maradék időt teljes egészében a tanulásra és a kikapcsolódásra tudták fordítani.

A hallgatók közül mindenkinek jutott kollégiumi hely, külön szobával, internettel. A kollégiumok – hasonlóan a hazai helyzethez – különböző színvonalúak. Norvégiában a családos egyetemisták például igényelhetnek többszobás lakásokat is, ahol diploma után még évekig lakhatnak. A diákokthonok, kollégiumok meglehetősen drágák, de a szolgáltatás színvonala tükrözi a befizetett összegek nagyságát. A szobákban jellemzően van internet, és mindenkinek külön szoba jut. A sportolási lehetőségek (uszoda, konditerem, mászófal, műjégpálya) diákigazolvánnyal ingyenesek, sőt különböző tanfolyamokra is lehet jelentkezni (aerobik, tenisz, röplabda, spinning, harcművészetek).

A külföldi hallgatókkal külön iroda foglalkozik. Itt tájékoztatják a diákokat az aktuális szórakozási lehetőségekről is. Minden pénteken közös, ingyenes múzeum-, színházlátogatást, kirándulást szerveztek a számukra, így mindenkinek volt lehetősége megnézni a Munch múzeumot, a viking hajókat, a Nobel békeközpontot. A diákok együtt voltak túrázni az Oslo környéki hegyekben. Sok hallgatónak volt lehetősége arra is, hogy a fenti programokon túl is szervezzenek maguknak utazásokat vidékre (Bergenbe, Kristiansandba), vagy más skandináv fővárosokba (Koppenhágába hajóval, vagy Stockholmba vonattal).

A nemzetközi mesterképzésben résztvevőknek kihívást jelent, hogy félévente más-más közegben kell tanulni, eredményeket produkálni. A program honlapján készítették egy linkgyűjteményt, „túlélési kalauzt”, amelyen a három ország és három város (Oslo, Tallinn, Párma) mindennapjaiba való gyors beilleszkedést megkönnyítő honlapok vannak (helyi menürendek, térképek, angol nyelvű hírfülságok, időjárás oldalak, szórakozási lehetőségek, nagykövetségek elérhetőségei stb.).

Záró gondolatok

Jelenleg egy új kezdeményezés, képzési program első félévén vagyunk túl, amely alapján nehéz lenne egyértelmű következtetéseket levonni, végleges tapaszt-

talatokat megfogalmazni. Hátra van még három félév, két új ország, két város, két képzőintézmény, öt modul és nagyon sok élmény, benyomás. Egyelőre csak kérdéseket, gondolatokat vethetünk fel a programmal kapcsolatosan.

A nemzetközi digitális könyvtári mesterképzés paradoxona, hogy míg szerkezetben, felépítésében az egységesülő európai felsőoktatás szimbóluma lehetne, szinte alig van európai hallgató a 2007-es első évfolyamban. A program első ránézésre jelenleg tehetséges harmadik világbeli fiatalok tanulását, oktatók karrierjének Európában való kibontakoztatását támogatja, az itt felhalmozott szellemi és anyagi javakat osztja meg velük. Másik oldalról nézve tekinthetjük a programot az afrikai, ázsiai országokban felhalmozott szellemi tőke európai kiaknázási kísérletének is. Kérdés, hogy két egyetemi esztendő, három különböző európai ország megismerését követően hányan akarnak majd hazatérni saját országaikba, és hányan segítik harmadik világbeli országok felemelkedését az itt megtanult ismereteikkel. Szintén kérdés, hogy egy európai mesterképzést követően, európai szemléletű fiatalok mennyiben lesznek képesek beilleszkedni egy radikálisan más közegbe; tudják-e majd otthon kamatoztatni ismereteiket, olyan országokban, ahol a könyvtárakban jellemzően nincs internet, a legnagyobb problémák egyike az írástudatlanság, vagy ahol a lakosság töredéke használja csak a világhálót. Mindezek a kérdések megmaradnak egészen a képzés végéig. Az viszont egészen biztos, hogy itt, Európában az általuk megszerzett naprakész ismeretek piacképesek és azonnal hasznosíthatók.

A programban résztvevő diákok többségének helyzete egészen különbözik egy átlagos európai hallgatótól. Ők életük lehetőségét kapták meg azzal, hogy a világ vezető felsőoktatási intézményeiben – anyagi biztonsággal a hátuk mögött – tanulhatnak két éven át. Igyekeznek tehát élni a lehetőséggel, nagyon intenzíven tanulnak, és a megszerzett tudást megpróbálják kamatoztatni a saját jövőjük, előmenetelük érdekében. Az egyének motiváltsága átsugárzik az egész évfolyamra, ami nagyon pozitív hatással van a tanulás szellemi környezetére.

Az első félév tapasztalatai alapján az látszik, hogy a tananyagot és a képzés szerkezetét sikerült úgy összeállítani, hogy naprakész, speciális és digitális könyvtári közegben nagyon jól kamatoztatható ismeretekkel felvértezve fognak végezni a diákok. Emellett azzal az előnnyel is fognak rendelkezni, hogy a három képzőintézménybe való beilleszkedéssel új típusú otthonosságot szereznek a világban. Az idegen nyelven, közegben való kommunikációs készségük fejlődik, a látásmódjuk szükségszerűen elszakad a nemzetek szintjén megfogalmazott problémáktól. A naprakész ismeretek és a globális látásmód együtt teszi különbözővé ezt a képzést bármelyik más egyetemi vagy főiskolai programtól, és az itt végzetteknek ez ad olyan többlettudást, amely megkönnyíti a munkaerő-piaci esélyeiket.

Tóth Máté